

Ristipaineet valtion metsien käytön valintatilanteissa*

Tuomo Kotimäki

Metsät muodostavat Suomen elinkeinoelämän perusrungon. Suomalainen osaaminen tunnetaan laajalti metsätalouteen ja -teollisuuteen liittyvästä osaamisesta. Suomen valtion hyvinvointi ja tällä hetkellä jo tiukalle venytetty luottokelpoisuus ovat paljolti metsien varassa. Metsät ovat turvamme, joten ei ole ollenkaan samantekevää miten tätä kansallisomaisuuttamme hoidetaan ja käytetään. Metsistä on neljäsosa valtion hallinnassa muodostaen kansallisomaisuutemme tärkeimmän osan. Luonnollisesti metsiin ja maa-alueisiin liittyvät valtion vesialueet täydentävät ja korostavat tämän luontokokonaisuuden ainutlaatuisuutta.

Kansallisomaisuus vaatii hoitoa

Kansallisomaisuutemme hoito, käyttö ja suojelu on annettu lainsäädännön ohjeistamana Suomen metsähallitukselle. Laki ja asetus metsähallituksesta määrittelevät ne normatiiviset puitteet, joiden mukaan valtion metsiä, maita ja vesiä, kansallisomaisuuttamme, tulee hallita. Toiminnan peruspilareina ovat kaikkien luonnonvarojen kestävä käyttö, toiminnan tehokkuus ja taloudellisuus sekä luonnon- ja ympäristönsuojeluun, virkistys- ja retkeilypalveluihin sekä työllisyyden hoitoon liittyvien näkökohtien huomioon ottaminen kaikessa toiminnassa.

Suunnittelun perinteitä 125 vuoden ajalta

Valtionmaidon historia on runsaat sata vuotta vanha ja ensimmäisestä metsätaloussuunnitelmasta Evon alueelle on tänään kulunut 125 vuotta. Järjestäytyneen toiminnan traditiot ovat Euroopan vanhimpia, mutta muutosherkkyys yhteiskunnan muutosten myötä on ollut kankeaa.

Tuomo Kotimäki, apulaisjohtaja, Metsähallitus

* Esitelmä Suomen Metsätieteellisen Seuran ja Metsäekonomistilubnin seminaarissa Monikäyttö käytännöksi, Helsinki 3.12.1992

Metsähallituksen varhaishistoria on alkanut tsaarin omaisuuden valvonnasta ja poliisitoimen harjoittamisesta ja päätyneet nykyaikaiseen erilaisten maankäyttötarpeiden yhteensovittamiseen ja kansalaisten luontopalvelujen järjestämiseen. Väliin ovat mahtuneet luonnonsuojeluaatteen ensi airueet, säästö- ja kaunistusmetsien perustaminen 1900-luvun alussa, sotakorvausten maksaminen mittavilla Pohjois-Suomen metsäsavotoilla, asutustoiminnan järjestäminen Karjalan siirtolaisväelle ja laaja haja-asutusalueiden työllistäminen kansakunnan kasvu- ja nousukauden aikana 1950-luvun lopulta 1980-luvun alkuun.

Valtionmetsien toiminnan rasitteena on aina ollut rahatalous: kruunulle piti kerätä veroja toiminnan rahoittamiseksi, samoin nykyisinkin on hakattava puuta, jotta kansalaisten metsäluontoon liittyvät palvelut saadaan rahoitetuksi. Suunnitelmatalous on opettanut meidätkin piittaamattomaksi yhteiskunnallisten palvelujen hinnoista. Valtiolla on aina ollut rahaa kansallisomaisuuden hoitoon ja entistä parempien palveluiden tuottamiseen jopa Suomen syrjäisimpiin kolkkiin. Tehokas infrastruktuuri Koilliskairaan tai Ylläs-Pallas-luonnonhoitometsään ei synny eikä sitä ylläpidetä pienin kustannuksin. Kuitenkin jokamies katsoo itseoikeutetuksi vaatia höylättyjä laituja, kuivia polttopuita ja järjestettyä huoltoa näidenkin alueiden viimeisimpään kulmaan.

Aluepolitiikka toimii ohjenuorana

Metsähallituksen toiminnassa on aina ollut vahva alueellinen ja paikallinen panostus. Puuta on hakattu Lokan kylän ympärillä täsmälleen siihen tahtiin kuin kylästä on löytynyt raavaita miehiä moottorisahan kahvoihin. Metsätyövoiman työllistäminen, kylien ja haja-asutusalueiden asuttuna pitäminen ja maaseudun elämän ja pysyvyyden takaaminen ovat olleet vahvoja taustavaihtimia silloin kun on päätetty valtion metsien hakuista. Kestävyuden periaatteen toteuttamista on vaadittu erilaisille maantieteellisille alueille. Metsien hakkuun osalta tämä on näihin päi-

viin asti toteutettu Lapissa lähes kylätasolla. Luonnollisesti kylien vaikutuspiiri on kasvanut, koska metsuri voi hyvinkin liikkua 50 kilometrin säteellä kodistaan.

Suunnittelun tulisi tuottaa vaihtoehtoja

Valtion metsien käytön valintatilanteissa ovat ristipaineet koko ajan kasvaneet. Useimmiten nämä paineet ovat kuitenkin olleet lähinnä vastapaineita. Metsähallitus on yhtä mieltä ja vastapuoli toista. Suunnitelmatalous on jyllännyt myös Suomessa aivan viime vuosiin asti. Valtion organisaatioissa vahvistetaan suunnitelmat useiksi vuosiksi ja niistä poikkeaminen on asioiden huonoa suunnittelua. Asiahan pitäisi olla juuri päinvastoin. Maankäytön todellinen suunnittelu on mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen ideoimista ja etsimistä, hyvien ja huonojen puolien punnintaa ja vaihtoehtoketjuista yhden valintaa. Muutoksen analysointi ja tilanteisiin sopeuttaminen on jäänyt taka-alalle.

Suomalainen ympäristökeskustelu on todella ollut molemminpuolista päiden kalistelua ja maahan liittyvän vallan hamuamista. Ensimmäisen kerran vaihtoehtoja tuotiin esiin rantojensuojeluohjelman toteuttamiskeskusteluissa, jossa metsähallitus esitti useille alueille seivästi toimivampia toteutusmuotoja kuin ympäristöministeriön ehdottama luonnonsuojelulain mukainen perustaminen. Omistamiseen ja siihen liittyvään valankäyttöön on löydettävä parempia ratkaisuja. Suomen kansallisomaisuutta ei voi jakaa, sen käytöstä on päätettävä yhteistuumin, hakemalla mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja parempaa tulevaisuutta varten.

Kaavoitus kangistaa

Valtion metsien käytön valintatilanteiden analysointi paljastaa monenlaisia asioita. Käyttömahdollisuuksien valinta lähtee liikkeelle kaavamääräyksistä. Valtakunnallisen kaavoitustoiminnan peruserätyyteenä on alueiden varaaminen tehokkaille maankäyttömuodoille. Metsätalous ei ole kuulunut tähän ryhmään. Sitä on perinteisesti pidetty omistukseen liittyvänä peruskäyttöoikeutena, johon on kajottu vain silloin kun tehokkaampi maankäyttö on sitä edellyttänyt. Alueiden varaaminen erilaisiin suojelu- ja virkistyskäyttöihin on luonut sellaisen kuvitelman että kaavoittamattomalla alueella on vapaat kädet toi-

mia.

Kaavoitus on eriyttänyt eri käyttäjä- ja nauttaryhmät omille alueilleen. Tämä on vastoin perinteistä luonnon nautintaa, jossa alueiden erilaisuus ja kulttuurien reunavyöhykkeet ovat tarjonneet parhaat edellytykset monihyödyketuotannon toteuttamiseen. Luonnon monimuotoisuus ei noudata omistaryhmien rajoja eikä kaavoja vaan hakee parasta ekologista elinympäristöä. Kaavoitus on muutenkin edistänyt normistojen ja kieltojen leviämistä kaikkeen maankäyttöön liittyvään toimintaan ja tehnyt mm. luonnonsuojelualueista ”kielto”alueita.

Suunnitelmatalouden kiroit

Kaavatilanteen jälkeen tarkastetaan metsikön suunniteltu toimenpide-ehdotus ja sen soveltuvuus toteuttamishetkellä. Suunnitelma on tavallisesti tehty vuosia aikaisemmin maastossa metsän rakenteen ja metsänhoidollisen tilan perusteella. Talousmetsissä on kaksi perusvaihtoehtoa: metsikön puustoa joko kasvatetaan tai se uudistetaan. Molemmat voidaan toteuttaa monella eri vaihtoehdolla. Toimenpide-ehdotukselle ei esitetä vaihtoehtoa, metsätalouden ”kaavoitus” toteutuu siinä suunnittelijan valinnassa onko alue talous- vai erikoismetsää. Erikoismetsävalinta edellyttää aina perusteluja ja suunnitelman vahvistamisvaiheessa esityksen erityisalueen perustamiseksi.

Suunnitelmataloudella menee tällä hetkellä huonosti, mutta sillä on useita hyviä puolia. Tehokkaan metsätalouden harjoittaminen toteutuu vain hyvin suunnitellulla työketjulla. Se alkaa markkinoiden tunnustelulla, pitkäaikaisilla toimitussopimuksilla ja raaka-aineen laadun sekä sijainnin selvittämällä. Tienrakennus tai -kunnostus, hakkuun ja korjuun suunnittelu sekä puumäärien mittaaminen edeltävät varsinaista hakkuutoimintaa. Urakoitsijoiden toiminnan sekä metsässä että tehdaskuljetuksessa on oltava täysin ohjelmoitua, jotta tuore puu saadaan tehtaalle kahdessa viikossa.

Vaihtoehtoja voisi huutokaupata

Suunnitelmien selkein puute on niiden vaihtoehtottomuus. Pitäisikö leimikoita ”myydä” tai huutokaupata muille maankäyttömuodoille ja etsiä reaaliaikaisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoisia käyttömuotoja? Varmasti pitäisi, mutta silloin tarvittaisiin arvostus- ja hinnoitteluohteisto kai-

kille niille monihyödykkeille, jotka metsäluonnossa syntyvät ja jatkuvasti muuttuvat. Samalla pitäisi varmistaa että palan kansallisomaisuutta huutaneella on riittävät vakuudet. Asian tekee vielä vaikeammaksi se, että puuta lukuunottamatta lähes kaikki muut metsän hyödykkeet ovat ”ilmais”hyödykkeitä, joille ei ole tarvinnut laskea markkina-arvoa. Erityisesti valtion mailla tätä on pidetty ikimuistoisena nautintana.

Metsän käyttö liittyy kiinteästi maantieteelliseen sijaintiin ja paikkaan. Valtion maiden pääpaino on Itä- ja Pohjois-Suomessa, jossa metsätalous muodostaa edelleen merkittävän elinkeinon. Metsätyö eri muodoissaan on kymmenien tuhansien ihmisten päivittäistä työtä. Useimmat heistä on perusteellisesti koulutettu näihin tehtäviin. He asuvat alueella, jossa vaihtoehtoisia työpaikkoja ei ole. Uskon, että heidän ihmisarvoaan loukataan syvästi tekemällä jyrkkiä suojeluesityksiä ja tarjoamalla heille vaihtoehtona maantien laitojen siivoamista tai luonnonsuojelualueen puhtaanapitotöitä. Paljon parempi vaihtoehto olisi yhteistyössä miettiä maankäyttömahdollisuuksia, alueen perinteisten monikäyttöhyödykkeiden tuottamista ja toiminnan volyymin vaihtamista laadun ja jalostusasteen kohottamiseen. Kaikkein kriittisimpiä ollaan etelän kävijään, joka haluaa Helsingistä käsin suojella pohjoista erämaata.

Aikaa on vaikea ostaa

Aikatekijä ja siihen liittyvä hidas muutos on eräs vaikeimmista hinnoiteltavista asioista. Murhijärvellä ei kukaan metsähallituslainen osannut aavistaa, että vienankarjalainen kulttuuri ammensi elin- ja lauluvoimansa takamailla sijaitsevista valtion salomaista. Oman kylän metsät oli poltettu ja kaskettu jo paljon aikaisemmin. Metsähallituksen ehdotus jatkaa vienankarjalaista tulenkäyttökulttuuria myös valtion metsissä sai jyrkän tuomion, vaikka lupasimme heille uuden, varmasti luonnontilaisen salomaan jo sadan vuoden kuluttua. Nykyihmisen aikakäsite rajoittuu aktiivielämän vaiheeseen, joka useimmilla kestää 20–30 vuotta. Sinä aikana ei Murhijärven uusiin kuusikoihin vielä synny laulun kaikupohjaa.

Valintatilanteiden ristipaineilla on syynsä

Mistä sitten johtuvat valintatilanteiden jyrkät ristipaineet? Niissä on varmasti enemmän tunnetta

kuin tietoa takana. Paineet syntyvät epäilystä ja uskottavuuden puutteesta. Perinteinen omistaja- ja isäntäkeskeisyys on sanellut maankäytön tehokkuuden ja samaa isännän valtaa aistitaan myös valtion maankäytössä. Maan omistajalla tai haltijalla on laki puolellaan, tai rajoitteena kuten metsähallituksen maankäyttöä rajoittavat lukuisat lait ja alempiasteiset säännökset. Valtion maankäytön vaihtoehtoille on kuitenkin runsaasti mahdollisuuksia silloin, kun ne palvelevat valtakunnallista tai alueellista tarvetta ja ovat kansantaloudellisesti perusteltuja.

Millä aseilla on sitten mahdollista lieventää valintatilanteiden ristipaineita. Tieto lisää tuskaa, mutta tuo aina tullessaan uusia mahdollisuuksia. Monikäytön toimintamallien ja -hyödyketuotannon prosessit ovat vielä alkeisasteella. Metsäluonnon monimuotoisuus on ylevä tavoite, mutta sen pukeminen mitattaviin ja laskettaviin suureisiin on vielä näkemättä. Kun koko ilmiö on vielä hahmottamatta ja varsinkin sen elinkaari, on mahdotonta mitata sen tilan säilymistä tai muuttumista.

Luonnonarvot on laitettava puntariin

Metsähallitus on viime vuosina panostanut voimakkaasti sekä teoreettiseen että käytännön tason metsien monikäytön suunnitteluun, monikäyttövaihtoehtojen tuottamiseen ja arvottamiseen sekä luonnon monimuotoisuuden määrittämiseen ja mittaamiseen. Suurin puutehan on ollut erilaisten luonnonarvojen vertailutietojen olemattomuus ja jopa luonnonsuojelutarvojen perustietojen puuttuminen perusteilta kansallistai luonnonpuistoalueilta. Joensuun yliopiston ja Metsäntutkimuslaitoksen kanssa pyritään kehittämään metsänkäytön vaihtoehtojen arvottamismenetelmä päätöstilanteita varten. Eri käyttömuodot asetetaan samalle viivalle ja haetaan pitkälle aikavälille mahdollisimman monen tuotteen parasta yhdistelmää.

”Vaihtoehtotaloudella” monihyödykkeiden tuotantoon

Suunnitelmataloudesta pyritään aktiivisesti joustavaan ”vaihtoehtotalouteen”. Metsähallituksen uusi organisaatiomalli ja tietojärjestelmät mahdollistavat todellisen maankäytön suunnittelun, jossa haetaan jokaiselle maa-alueelle käyttövaihtoehtot. Metsähallituksessa on aina ollut monikäytön osaamista, jota nyt teräistetään vielä kent-

tätason synergiaryhmällä. Monihyödyketuotanto nostetaan kunniaan ja luonnontuotteita markkinoidaan koskemattomasta aarnimetsästä jalostettuun puutavaraan.

Valtionmetsien luontotuotteet ja -palvelut eivät kuitenkaan synny ilmaiseksi ja tästä syystä jokaiseen tuotteeseen liittyy raha. Luontotoiminnan järjestäminen edellyttää tervettä taloutta, jossa jokainen markka on budjetoitu sekä tulo- että menopuolelle. Reippaat maankäytön ”säästöohjelmat” edellyttävät reippaita hakkuita. Toivotavasti näistä hakkuualueista pystytään yhteistuumin sopimaan, jolloin edellytykset muullekin yhteistoiminnalle ovat paremmat.

Talousmetsistä syntyvät uudet aarnialueet

Maankäytön kaavamaisuus on aiheuttanut eniten ristipaineita ja turhaumia siitä, onko jotakin maankäyttölajia riittävästi. Suojeluohjelmilla ei luonnon monimuotoisuutta pelasteta sadoiksi vuosiksi; korkeintaan saadaan joitakin reliktilajeja lisää. Ainoa tulevaisuuden mahdollisuus on selvittää millä nykymetsätalouden keinoilla on mahdollista parhaiten jäljitellä luonnon metsätaloutta, jotta saamme syntymään uusia aarnialueita.

Tuliekologia, luontaisten puulajien käyttö ja viimeisen kasvatushakkuun poisjättäminen saataisivat muodostaa sen keinovalikoiman, jolla luonnontilaisuutta jäljiteltäisiin. Eihän Talaskangaskaan tarvinnut kuin 30 vuotta muuttuakseen talousmetsästä kaikkien haluamaksi monihyödykemetsäksi. Metsäpaloa jäljittelevä kulutus voisi aloittaa uuden aarnimetsäsukupolven, jonka kehittyminen olisi vain ajan kysymys – ja aikaahan meillä toivottavasti on!

Supporting members – Kannattajajäsenet

SKOGSCENTRALEN SKOGSKULTUR
METSÄTEOLLISUUS R.Y.
OSUUSKUNTA METSÄLIITTO
KEMIRA OY
METSÄ-SERLA OY
KYMMENE OY
METSÄKESKUS TAPIO
A. AHLSTRÖM OSAKEYHTIÖ
OY TAMPELLA AB
MAATALOUSTUOTTAJAIN KESKUSLIITTO
VAKUUTUSOSAKEKEYHTIÖ POHJOLA
VEITSILUOTO OSAKEYHTIÖ

OSUUSPANKKIEN KESKUSPANKKI OY
ENSO-GUTZEIT OY
YHTYNEET PAPERITEHTAAT OY
JAAKKO PÖYRY OY
KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
THOMESTO OY
OY KESKUSLABORATORIO
METSÄNJALOSTUSSÄÄTIÖ
SUOMEN METSÄNHOITAJALIITTO
SUOMEN 4H-LIITTO
SUOMEN PUULEVYTEOLLISUUSLIITTO R.Y.
METSÄMIESTEN SÄÄTIÖ

Instructions to authors - Ohjeita kirjoittajille

Manuscripts are to be sent to the editors as three full, completely finished copies, including copies of all figures and tables. Original material should not be sent at this stage.

Research articles and notes

The editor-in-chief will select two or more referees to examine the manuscript.

The author must take into account any revision proposed by the referees. If the author informs the editor-in-chief of a differing opinion the board will, if necessary, consider the matter. Decision whether to publish the manuscript will be made by the editorial board within three months after the editors have received the revised manuscript.

Following final acceptance, no essential changes may be made to the manuscript without the permission of the editor-in-chief. Major changes presuppose a new application for acceptance.

The author is responsible for the scientific content and linguistic standard of the manuscript. The author may not have the manuscript published elsewhere without the permission of the editors of *Silva Fennica*. *Silva Fennica* accepts only manuscripts that have not earlier been published.

The author is to forward the final manuscript and original pictures to the editors within two months after acceptance. The text is best submitted on a floppy disk, together with a printout. The letter accompanying the manuscript must clearly state that the manuscript in question is the final version, ready to be printed.

Other contributions

Scientific correspondence, comments, reviews, travel reports, and announcements are accepted by the editorial board.

Form and style

Closer instructions on the form of the manuscript are given in the first number issued each year. Reprints of the instructions are available from the editors.

Käsikirjoituksesta lähetetään toimitukselle kolme täydellistä, viimeisteltyä kopiota, joihin sisältyy myös kopiot kaikista kuvista ja taulukoista. Originaaliaineistoa ei tässä vaiheessa lähetetä.

Tutkimusraportit ja -tiedonannot

Vastaava toimittaja lähettää käsikirjoituksen valitsemilleen ennakkotarkastajille. Tekijän on otettava huomioon ennakkotarkastajien korjausesitykset tai ilmoitettava eriyvä mielipiteensä vastaavalle toimittajalle tai toimituskunnalle, joka tarvittaessa käsittelee asian. Kirjoituksen julkaisemisesta päättää toimituskunta kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun korjattu käsikirjoitus on tullut toimitukselle.

Hyväksymisen jälkeen käsikirjoitukseen ei saa tehdä olennaisia muutoksia ilman vastaavan toimittajan lupaa. Suuret muutokset edellyttävät uutta hyväksymistä.

Kirjoituksen tekijä vastaa kirjoituksen tieteellisestä asiasisällöstä ja kieliasusta. Tekijä ei saa julkaista kirjoitusta muualla ilman *Silva Fennican* julkaisijan suostumusta. *Silva Fennica*an hyväksytään vain aiemmin julkaisemattomia kirjoituksia.

Tekijän tulee lähettää lopullinen käsikirjoitus ja kuvaoriginaalit toimitukselle kahden kuukauden kuluessa hyväksymispäätöksestä. Teksti otetaan mieluiten vastaan mikrotietokoneen levykkeellä, jonka lisäksi tarvitaan paperituloste. Käsikirjoituksen saatteesta tulee selvästi ilmetä, että kyseessä on lopullinen, kirjapainoon tarkoitettu kappale.

Muut kirjoitukset

Keskustelu- ja kommenttipuheenvuorojen, kirja-arvostelujen, ilmoitusten ja matkakertomuksien julkaisemisesta päättää toimituskunta.

Kirjoitusten ulkoasu

Tarkemmat ohjeet käsikirjoitusten ulkoasusta julkaistaan kunkin vuoden ensimmäisessä numerossa. Ohjeita on saatavissa toimituksesta.

- Koistinen, E. & Valkonen, S.** Models for height development of Norway spruce and Scots pine advance growth after release in southern Finland. 179–194
Tiivistelmä: Mallit kuusen ja männyn vapautettujen alikasvostaimien pituuskehitykselle Etelä-Suomessa.
- Pukkala, T. & Pohjonen, V.** Yield of *Cupressus lusitanica* in Ethiopia. 195–207
Tiivistelmä: *Cupressus lusitanica* tuotos Etiopiassa.
- Messier, C. & Puttonen, P.** Coniferous and non-coniferous fine-root and rhizome production in Scots pine stands using the ingrowth bag method. 209–217
Tiivistelmä: Havupuiden ja muun kasvillisuuden ohutjuurten tuotos neljässä eri-ikäisessä männikössä juurisukkamenetelmällä mitattuna.
- Pöykkö, T. & Velling, P.** Inheritance of the narrow-crowned Scots pine E 1101, "Kanerva pine". Tiivistelmä: "Kanervan männyn", E 1101:n, kapealatvaisuuden periytyminen. 219–226
- Review – Katsaus**
Sekot, W. Forest dynamics: the simulation of production and decline in Austrian forests. 227–239
- Discussion – Keskustelua**
Vehkamäki, S. Metsien käytön muutospaineet. 241–243
- Järveläinen, V-P.** Yksityismetsätalous ja arvojen muutos. 244–246
- Kotimäki, T.** Ristipaineet valtion metsien käytön valintatilanteissa. 247–250

ISSN 0037-5330

